

„Pettyneiden“ huolia ja ongelmia

Havaintoja 60-luvun suomalaisesta kirjallisuudesta

Jo ennen vuotta 1970 ja uuden vuosikymmenen alkua ilmestyi suomalaisissa aikakaus- ja sanomalehdissä joukko artikkeleja, joissa tehtiin yhteenvetoja 60-luvun eri ilmiöistä.

Suomi muuttuu urbaaniseksi ja teollisuusmaaksi. Se on yksi perustekijä, johon vetoavat poliitikot ja taloustieteilijät, sosiologit ja lehtimiehet ja viime aikoina myös kirjallisuusarvostelu.

Miten kirjallisuus reagoi urbaanistumisprosessiin? Vasta taannoinkin kirjallisuudessa, varsinkin suorasanaisessa, oli vallitsevana maaseutuaihe, jota pidettiin jopa Suomen kirjallisuuden kansallisenä piirteenä ja sen kansanomaisuuden tunnusmerkkinä. Tosi kyllä viime aikoina on osa kriitikoista alkanut pitää kirjallisuuden viehättymystä maaseutuun sen jälkeensä jääneisyyden merkkinä. Mutta eivät läheskään kaikki yhdy tähän mielipiteeseen. Esimerkiksi Väinö Linna huomauttaa eräässä kirjoituksessaan, että kirjallisuuden kehittyneisyydenkriteeri on pikemminkin käsitteilytavassa, tekijän maailmankatsomuksessa kuin maalais- tai kaupunkilaisaiheissa.

Linna on sitä mieltä, ettei maalaisaiheiden vallitseminen Suomen kirjallisuudessa ollut sen vika, vaan ilmaus sen kehityksen yhteiskunnallisesta sidonnaisuudesta, sen yhteydestä siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa maaseutuväestö oli vallitsevana.

Linnan mielestä on Suomen kansan elämänmuoto kahdessakymmenessä sodanjälkeisessä vuodessa muuttunut enemmän kuin sitä edeltäneen kahden vuosisadan aikana. Samalla ovat muuttuneet suomalaisten käsitykset itsestään ja isänmaastaan. Väinö Linna kirjoittaa: »Vanha isänmaa oli voimakkaasti sitoutunut luontoon ja maisemaan. Isänmaata esiteltiin

osoittamalla vettä, rantaa ja sanomalla, että kas tuossa se on. Maiseman ääreen talutti myös vanha vänrikki nuoren Runebergin ja kysyi, tahtoiko tämä kuolla sen puolesta. Tuohon menneeseen isänmaahan sisältyi myös paljon elämänkielteisiä piirteitä. Tähdennettiin voimakkaasti vain niitä kärsimyksiä ja uhreja, joita nälkä ja köyhyys tai sota toivat mukanaan.» Ja edelleen: »Joka tapauksessa me nyt elämme tilanteessa, jolloin isänmaa merkitsee myös tulonjako-ongelmia, työehtosopimusneuvotteluja ja ylipäänsä niitä pulmia, joiden parissa joka päivä elämme. Isänmaalle on alettu esittää myös kysymyksiä, ja jos vanha vänrikki taluttaisi tämän päivän nuoren ihmisen ja kysyisi maisemaa osoittaen, haluaako tämä uhrata henkensä tuon näkymän puolesta, saattaisi hän saada vastaukseksi sanat: Katsotaan nyt ensin mitä joulupukki tuo.»

Urbanisaation vaikutus kirjallisuuteen on moninaista. Silmiinpistävimmin se ilmenee maaseutuaiheiden vähenemisenä. Tästä kirjoitti mm. Pirkko Alhoniemi aikakauslehdessä *Finsk Tidskrift* v. 1970 julkaistussa katsauksessaan Suomen 60-luvun proosaan. Nykyiset prosaistit kirjoittavat yhä useammin kaupunkielämästä, ns. keskiluokkien edustajista, intellektuelleista.

Analogisia, joskin vieläkin syvällisempiä muutoksia Suomen runoudessa on Kai Laitinen todennut esipuheessaan runovalikoimaan Suomen lyriikka tänään (1969):

»Ensimmäisen kerran 1920-luvun jälkeen kaupunki on astunut suomalaiseen lyriikkaan, mutta ei enää koristeellisena, mainosvalojen hehkuttamana muotiutuutena, vaan arkisena, väistämättömänä ja vaativana elämänympäristönä. Niin Alf-tan, Andersson, Aronpuro, Hollo, Kirstinä, Nylund kuin Saarikoski ovat lopulli-

sesti siirtyneet kaupunkiin ja hyväksyneet sen.» Jo 50-luvun runoilijat kriitikon sanojen mukaan »kokivat yhteiskunnan tavallisesti epäystävällisenä tai kahlehtivana, mutta lähiympäristönsä tavallisena tai lohduttavana. 60-luvun lyirikot puolestaan ovat lähiympäristöstä vieraantumisen tulkkeja... 60-luvun runoutta on nimetty kantaa ottavaksi, osallistuvaksi, sitoutuneeksi, yhteiskunnalliseksi, ja vaikka nämä termit ovat yhtä väljiä kuin epä-määräisiä, ne epäilemättä osoittavat kehityksen suunnan. 60-luvun runoilija on tuskallisen tietoinen maailmassa vallitsevista vääryyksistä ja epäkohdista.»

Omlaatuista vastaavuutta tämän sosiaalisen ulospäin kääntymisen kanssa Kai Laitinen näkee nykyisen suomalaisen runouden taiteellisessa rakenteessa, tyylikeinoissa ja materiaalisissa. Kun edellinen vuosikymmen suosi voimakasvuista visuaalista runoa: nyt on tullut auditiivisen, kuuloon vetoavan, laajalle kuulijakunnalle lausuttavan runon vuoro. Runous ei ole päämäärä, vaan yhteiskunnallisen vaikutuksen väline, eikä lyyyrikoja sureta runojen nopea vanhentuminen niiden poliittisen ajankohtaisuuden vähentyessä.

Yhteiskunnallisiin ongelmiin kääntymisen 60-luvun kirjallisuuden luonteenomaisena piirteenä ovat panneet merkille myös toiset suomalaiset kriitikot. Niinpä Pirkko Alhoniemi totesi edellä mainitussa katsauksessaan Suomen kirjallisuudessa aivan 60-luvun alusta vallinneen yhteiskunnallisen suuntauksen.

Johan Wrede, joka julkaisi aikakauslehdessä Finsk Tidskrift katsauksen Suomen ruotsinkieliseen runouteen, pitää 60-lukua kirjailijoiden »poliittisen heräämisen» kautena.

Wrede panee katsauksessaan merkille kirjailijan erilaisen suhtautumisen sitoutuneisuusongelmaan. Kirjailijan kiinnostus yhteiskunnassa ja maailmassa tapahtuvaan saattaa olla erilainen. Niinpä suhde »vuosisatamme sairauksia» kohtaan on joskus samaa kuin epätoivo. Kirjailija ikään kuin nauttii kaikesta lohduttomasta maailmassa, nauttii pahasta, sitä paitsi tämä »masokistinen» viettymys kärsimykseen esitetään useinkin ihmiskunnan »sairaana omanatuntona», joka on rohjennut ilmaista »koko totuuden», mutta siitä ei epätoivo ole lakannut olemasta epätoivoa. Tämänkaltaisia pessimistisiä tendenssejä panee kriitikko merkille yhtenä huomattavimpana suomalais-ruotsalaisena runoilijana pitämänsä Klaes Anderssonin tuotannossa. Samaan aikaan katsauksen kirjoittaja tähdentää, että runoilijan uusissa ru-

noissa on havaittavissa ilahduttavaa pyrkimystä rakentavaan yhteiskunnalliseen ihanteeseen. Hän tajuaa kipeästi individualismin turmiollisuuden. Kapitalismi erottaa ihmiset, muuttaa ne »erillisiksi molekyyleiksi», ja runoilija alleviivaa inhimillisen solidaarisuuden aatetta.

Pessimismin valtaan ovat joutuneet viime aikoina niin ikään eräät vasemmistolaisina itseään pitävät ns. kulttuuriradikaaleihin kuuluvat kirjailijat, jotka aika ajoittain ovat avustaneet SKDL:n sanomaja aikakauslehtiä. Oikeistovoimat ovat ilmeisesti aktivoituneet 60-luvun lopulla, monia huolestuttavia oireita on havaittavissa myös kulttuurin alalla. Oikeisto on mm. voimistanut painostusta Suomen Yleisradiota ja televisiota kohtaan.

Kaikki tämä muodostui erälle kulttuuriradikaaleille sitä suuremmaksi yllätykseksi, kun he vielä aivan äskettäin olivat olleet suomalaisen yhteiskunnan kehityksen suhteen puhtaasti liberaalisten harhakuvien vallassa. Nyt he joutuivat syvän masennuksen valtaan ja muistelivat kaihomielin, miten »vasemmistolainen» oli 60-luvun alku ja miten »oikeistolaiseksi» on muodostunut sen loppu. Yksi näistä »pettyneistä» Hannu Taanila julkaisi aikakauslehti Parnassossa (n:o 5, 1969) kirjoituksen, jossa kuvasi aikaisempaa optimismiaan esimerkiksi seuraavin sanoin: 60-luvun alku lupasi muka Suomelle »jonkinlaisen valistuksen sarastuksen», »oli alkamassa valistuskausi» näytti, »että uudenlainen ajattelu leviäisi nuorisoon... että maa saisi uudella tapaa ajattelevan sivistyneistön», joka sitten vapautteen pyrkivänä asettusi tekijän mielestä edistyksen johon.

Parnasson numerossa 7, 1969 ilmestyi marxilaista suuntaa edustavan tekijän Rauno Setälän vastakirjoitus. Sen otsikko on hyvin leimallinen: Liberaali luokkarajalla. Rauno Setälä paljastaa siinä Taanilan liberalismien olemuksen kirjoittaen: »Lähemmin tarkasteltuna Taanilan uusi yhteiskunta osoittautuu itse asiassa jokaisen porvarillisen liberaalin ihanneyhteiskunnaksi» huolimatta siitä, että »perinteistä liberalismiaan Taanila modernisoi näppärästi ympäällä siihen aineksia lähes jokaisesta viime vuosien porvarillisesta muutteoriasta: on galbraithlaisuutta, marcuselaisuutta, kulutusideologian kritiikkiä...»

Muuten »pettyneiden» ja »toivottoimien» rinnalla on Suomen kirjallisuudessa toinenkin tavallaan äärimmäinen suuntaus, johon kuuluu esimerkiksi varsin tuottelias prosaisti Antti Hyry. Kun »pet-

tyneet» ovat taipuvaisia jokaisen yksityisen tosiasian kääntämään niin, että siinä kuvastuisi maailman järjettömyys ja traagisuus, niin Hyry rajoittuu yksityisen tosiasian kuvaamiseen eikä hänellä näytä olevan mitään tekemistä minkäänlaisten yleismaailmallisten ongelmien suhteen. Hän valitsee mahdollisimman arkiset, sosiaalisesti neutraalit tosiasiat, jotka eivät herätä minkäänlaisia intohimoja: miten mies matkusti yöllä junassa eikä hänelle mitään erikoista tapahtunut, kuinka eräs toinen mies teki kesämökilleen kaivon, miten talon korjausta varten tarvittiin uusia lautoja ja miten ne hankittiin. Kaikki nämä episodit muodostavat hänellä toisinaan sangen laajojen novellien juonen perustan. Ne on kirjoittanut eittämätön kyky, tekijä on kehittänyt oman tyyliinsä ja noudattaa sitä tiukasti. Tapahutumien primitiivisyyttä vastaa tarkoituksellinen kielen primitiivisyys mikä ei salli abstraktisia kuvauksia, sivulauseita eikä toisinaan pronominejäkään: kaiken on oltava konkreettista, ja kun kerran sankarilla ja esineellä on nimi, sitä on tarpeetonta vaihtaa, Hyryn henkilöt eivät ajattele maailmaa kokonaisuutena, heissä elää vaihteleva vakaumus, että jos jokainen suorittaisi omat asiansa yhtä hyvin kuin he, olisi maailmakin hyvä. Vain harvoin heillä syntyy vaimea ajatus, ettei maailmassa ole kaikki hyvin, mutta miksi ei ole, se ei heitä kiinnosta.

Tuotteissa, joita rupeamme tässä tarkastelemaan, on kuten sanotaan »kaikki päinvastoin». Niissä on tyytymättömyyttä maailman menoon, »pettyneiden» etsiskelyjä ja haparointia, levottomuutta ja valituksia. Ja kaikessa siinä voidaan havaita ylempänä mainittujen suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten omalaatista heijastusta. Suomi tiettyssä mielessä ikään kuin »yhtäläistyi» kehityksessään porvarillisen Lännen maiden kanssa. Herää kysymys: mikä on edessä? Odottaako Suomea länsimaille yleinen pitkälinen yhteiskunnallinen kriisi (jopa suhteellisen taloudellisen edistyksenkin aikana) vai lähteekehitys kulkemaan uutta yhteiskunnallista uomaa? Olisi tietenkin yksinkertaisempaa olettaa, että nämä kysymykset alkoivat vasta kuusikymmenluvulla kiinnostaa suomalaisia kirjailijoita. Pikemminkin nämä kysymykset ovat koko Suomen 1900-luvun kirjallisuuden keskeisiä ongelmia, mutta kehittynyt »teollinen yhteiskunta» kärjisti niitä tavattomasti, asetti ne jokaisen ajattelevan ihmisen eteen.

Aloitamme tunnetun runoilijan, drama-

turgin Eeva-Liisa Mannerin näytelmästä Uuden vuoden yö (1965). Kaunokirjallisuudessa mielessä tämä lienee kypsien teosten joukossa, joista tässä tulee puhe: se on kirjoitettu taidokkaasti, näyttämöllisesti kekseliäästi ja omaperäisen siroisti. Ja samalla siihen sisältyy mitä synkin silmäys, perin loitto iloittelusta, vaikka tekijä nimittääkin näytelmää komediaksi. Uuden vuoden yö biokemisti Atoksen talossa päättyy itsemurhaan, jossa sattuma vain korostaa olemisen yleistä sekavuutta.

Näytelmän henkilöt ovat tuttuja keskenään, osaksi vieläpä sukulaisia. He keskustelevat juhlapöydässä välittömästi, ja kuitenkin heidän suhteissaan pistää tuon tuosta esiin sisäinen vieraantuneisuus, jopa välinpitämättömyys ja julmuus. Ehkä vain yksi seikka yhdistää näitä sivistyneitä ihmisiä: he ovat tiedottomia siitä miten on ellettävä. Jokainen heistä on jo ajat sitten joko henkisesti tyhjentynyt ja viitanut kaikelle kintaalla tai pyrkii luomaan itselleen vielä yhden, viimeisen illuusion, minkä kuitenkin heti toiset keskustelukumppanit rikkovat todistaen sen kestäättömäksi. Kaikki henkilöt ovat epäonnistuneita elämässä. Kun ihminen Antti Hyryllä on kokonaan keskittynyt konkreettiseen asiaan, on varma onnistumisestaan ja itsestään ja voi yksinkertaisesti olla vaivaamatta itseään muun maailman ongelmilla, niin Mannerin näytelmässä henkilöt eivät ole itsekään saavuttaneet »elämänsä tarkoitusperää ja samanlaiselta »tarkoituksettomalta» näyttää heistä koko maailmakin. Talon isäntä Atos on ollut pakotettu varojen puutteessa jättämään lupaavat syöpätutkimukset ja tekee nyt lähtöä Intiaan tavalliseksi lääkäriksi. Hänen serkkunsa Egen on tyytymätön kirkon nykyiseen tilaan, aikoo hylätä pappisarvon ja matkustaa maalle. Samoin myös salapoliisiromaanien kirjoittajalle Kauhaselle, entiselle lääkärille oli työalan vaihdos vain sisäinen, toisiin verrattuna vieläkin tuhoisamman vararikon ulkoinen ilmuus.

Silloin kuin Atos ja Egen ovat säilyttäneet tietyt siveelliset periaatteet, Kauhahan on kuin kyynillisyyden ja misantrooppisen kärkeväsanaisuuden pahahenkilö. »Tiedätekö te miksi tämä maailma on huonoin kaikista?» hän kysyy. Koska se on idealistien suunnittelema! Kauhahan on vakuuttunut, ettei kannata enää halkoa päätään maailman parantamiseksi, jokaisen tehtäväksi jää vain kuten hän sanoo tappaa omia kirppujaan. Ihminen on kadottanut yksilölliset ominaisuutensa. Kysymykseen, kuka hän on, Kauhahan vas-

taa vasta sen jälkeen kun on mennyt nau-
lakolle ja lukenut hatun vuorista oman
nimensä. Vasta sitten hän esittelee ilveh-
tien itsensä: »Olen Kauhanen, ellen se-
koittanut hattua.»

Muuten pastori Egen potee myös misan-
tropiaa, vaikka Kauhasen äärimmäinen
kyynillisuus saattaaakin hänet pois suunnil-
taan. Väittelyssään Atoksen kanssa, joka
puolustaa humanistista kantaa ihmisen
suhteen ja vakuuttaa, että »maailma on
kaunis», pastori sanoo: »Maailma olisi
kaunis, jos siinä ei olisi ihmisiä. Ihmiset
ovat aina pilanneet Jumalan mahdollisuuksien
maailman.» Tämä muunneltu uskon-
to, jonka mukaan »jumala on kerran ihmi-
selle annettu mahdollisuus», jota ihminen
ei ole käyttänyt hyväkseen, merkitsee
koko ihmiskunnan, koko sen historian
käytännöllisen toiminnan kiistämistä.

Toisaalta Egen on tyytymätön myöskin
kirkkoon, jota hän syyttää myönnetyksis-
tä yhteiskunnalle. Kirkko ei ole jaksanut
kestää nykyaikaisia tuulahduksia, se on
maallistunut, muuttunut pragmaattiseksi
pyrkimyksessään mukautua utilitaariskäy-
tännölliseen aikakauteen. Uskontoa saar-
nataan eräänlaisena »sosiaalisen resep-
tinä», pastorit puhuvat saarnoissaan yh-
teiskunnallisista uudistuksista, nuoriso-on-
gelmistä ja ovat menneet jo niin pitkälle,
että saarnamiehet ovat kansanomaisuutta
tavoitellakseen alkaneet käyttää katupo-
kien kieltä. Mutta juuri kirkon on Egenin
mielestä ilmenettävä pragmatismille vi-
hamielinen korkein henkinen olemus. Ja
koska käytäntö ei vastaa ihannetta, ei
Egenkaan halua olla siihen osallinen. Hän
sanoo: »Haluan maaseutuelämän hiljai-
suutta, yksinäisyyttä, rauhaa». Atos nimit-
tää sitä pakenemiseksi »viime vuosisadal-
le». Runoilijoiden kuvaama Suomen maa-
seutu saattaa olla kaunis unelmissa, »mut-
ta elää siellä ei voi — ei enää voi!» Näis-
sä sanoissa me kuulemme tunnustuksen ny-
kyisten prosessien palautumattomuudesta.
Eihän Egenillekään hänen tuleva maa-
seutuelämänsä näytä idylliltä, vaan erak-
koelämältä ja itsekieltämykseltä. Hänen
on pakko tunnustaa: »Täytyy olla askeetti
tai sankari voidakseen sietää elämää.
Minä olen askeetti, en harrastuksesta,
vaan inhosta!»

Tuossa absoluutisissa kieltämykselli-
syydessä, jota Egen saarnaa, Atosta häm-
mästyttää eniten sosiaalinen kuurous, vä-
linpitämättömyys inhimillisten kärsimys-
ten suhteen. Ihmisen on elettävä ei »mah-
dollisessa», vaan reaalisessa maailmassa,
jota ei voida yksinkertaisesti hylätä, sillä
kaiken hylkääminen merkitsee samaa

kuin kaiken jättäminen entiselleen. Atok-
sella ei ole johtavaa aatetta, hän ei tiedä
miten maailma olisi muutettava. Mutta
omalla erikoisalallaan tiedemiehenä ja
lääkärinä, inhimillisen näkemyksensä
vuoksi hän ei voi olla tuntematta sääliä ja
haluaa olla siellä, missä ihmiset ovat
kaikkein onnettomimpia.

Atos ilmentää Eeva-Liisa Mannerin
näytelmässä levottoman inhimillisen oman-
tunnon, tulisen myötätunnon humanistista
olemusta. Mutta myötätunto sinänsä ei ole
sittenkään riittävä. Se ei ole sattuma, että
Atoksen ihmisrakkaus joutuu näytelmässä
moninkertaisten koettelemusten eteen.
Huono-osaisia ihmisiä on kaikkialla, aivan
siinä vierellä, eikä heitä tarvitse lähteä et-
simään Intiasta. Kaiken tämän takana pii-
lee mykkä pulma: miten on »länsimaisen
yhteiskunnan» laita, missä on ulospääsy
sen umpikujasta? Ja kun vastoinkäymis-
tä väsynyt nainen pyytää Atosta ottamaan
hänet mukaansa. Atokselle käy vain sel-
vemmäksi, ettei johtavan aatteen puuttu-
mista voida millään matkalla korvata,
siitä syntyy pelkkä illuusio, joka ei suo
henkistä tasapainoa. Tämän illuusion
vaapperuutta korostetaan myös sillä, että
juuri Atos, näytelmän inhimillisin ja tun-
nollisin henkilö uudenvuoden pitojen päät-
täjäiseksi joutuu sokean sattuman uhriksi.
Mielettömässä ja julmassa »kohtalon lei-
kissä» ainoa patruuna vanhassa revolveri-
ssa laukeaa juuri silloin kun Atos pai-
naa liipaisinta. Kun Atokselle on elämä
ilman johtavaa aatetta menettänyt merki-
tyksensä.

Siveellinen turmio ja sosiaalisten etsis-
kelyjen paatos täyttää myös Christer Kihl-
manin romaanin *Den Blå modern* (Sininen
äiti, 1963). Christer Kihlman on yksi
huomattavimpia Suomen ruotsinkielisen
keskipolven prosaisteja. Hänen kirjansa
tunnetaan niin Suomessa (jossa ne on
käännetty suomen kielelle) kuin Skandi-
naviankin maissa (Sininen äiti julkaistiin
ensin Tukholmassa).

Romaani Sininen äiti ei ole vapaa kir-
jallisten tuulahdusten vaikutuksilta, tekijä
on antanut vahvasti myöten seksuaaliselle
muotivirtaukselle. Siitä huolimatta teos on
vakava sosiaalipsykologinen romaani ja
eroaa jyrkästi niistä puolipornografisista
kirjoista, jotka ovat ikävä kyllä muodos-
tuneet niin tavalliseksi ilmiöksi viime
vuosien Suomen kirjallisuudessa. Vieläpä
sellaistenkin kieltämättä lahjakkaiden pro-
saistien kuin Timo Mukan ja Hannu Sala-
man eräissä teoksissa ovat seksuaaliset
suhteet tulleet ikään kuin itsetarkoituk-
seksi, muodostavat umpikehän ja esitetään

ainoana ihmiselämän sisältönä. Christer Kihlmanin romaanissa henkilöiden eroottinen turmelus kuvataan tavallisesti paja- ja jastavana vastakohtana, ulkonaisen säädylisyyden ja hurskastelevan siveyden antiteesinä. Selvimmin tämä ilmenee homoseksuaalisen pastori Vinbergin hahmossa, joka teki suosikikseen nuoren Bennon, yhden Lindermannien perheen jäsenistä, joiden kohtaloista romaani kertoo. Pastori päivittelee »vuosisadan sieluttomuutta», moraalien yleistä rappeutumista, yhteiskuntaa ja maata »punaisten taholta» uhkaavaa vaaraa. Kehittäen kirkon holhoamien nuorisjärjestöjen aktiivisuutta Vinberg huolehtii niiden vastustuskyvystä kommunismia vastaan, siitä että nuorisolle annettaisiin kuten hän itse sanoo »voimakas ruiske Kristuksen verta». Benno, joka aikoi pyhittää itsensä hengelliselle uralle, oli ennenkin ollut herkkä klerikaalien konservatiivisuudelle. Nyt Vinberg hellänä ja huolehtivaisena ystävänä suggeroi hänet kokonaan antidemokraattisten katsojien valtaan kiihdyttämällä hänen sairaalloista mielikuvitustaan kaikenlaisilla kauhuilla. Benno tunnustaa itselleen: »Ennen minä en koskaan ajatellut politiikkaa, mutta nyt aloin ajatella, ja mitä enemmän ajattelin, sitä toivottomammalta minusta näytti tilanteemme. Yhä vaikeampi oli kohdata kadulla työläinen ilman, etten olisi tuntenut kauhua häntä kohtaan, etten olisi epäillyt hänessä kommunistia ja peturia, ja pian aloin panna merkille, miten kauhean paljon tällaisia liikkuu kaduilla povellettu peitetty konepistooli mukana. Aivan samoin kuin vuonna 1918 kansalaisodan aikana, josta isä oli kertonut. Ja miksi he niin kovin vihasivat meitä, sivistyneitä, vaikka heidän monista asioista pitäisi kiittää meitä? Enkä enää jaksanut pidättäytyä vastavivahasta, minä pelkäsin työläisiä...»

Romaanin tekijä turvautuu vertauskuvalliseen keinoon osoittaakseen havainnollisemmin antidemokraattisten tendenssien vaaran. Eräässä luvussa, jossa kerrotaan Bennosta, syntyy kuva hitleriläisestä Auschwitzin keskitysleiristä jossa riehuu Hitlerille uskollinen saksalainen lääkärisadisti Bernhard Lindermann. Hänellä on sama nimi kuin suomalaisellakin nuorukaisella Bennolla (Benno on lyhennys nimestä Bernhard). Lukija saa itse tehdä rinnastuksen. Pastori Vinbergin vuoksi Benno raukka joutuu hallusinaation uhriksi, tulee mielipuoleksi ja tekee itsemurhan.

Syylisyyden teema esiintyy Kihlmanin romaanissa monessa muodossa. Sylliseksi tuntee itsensä myös Raf Lindermann,

Bennon veli. Sodan aikana, jolloin fasismi teki ilkeitään, Raf oli vielä keskenkasvuinen poika, eivätkä maailman tapahtumat liioin huolestuttaneet häntä. Vieläpä Nürnbergin oikeusprosessikin meni jotenkin hänen tajuntansa ohii.

Ja kuitenkin Rafin ammattikutsumus (hän on kirjailija) pakottaa hänet ajattelemaan menneisyyttä, yhdistämään sen nykyaikaan, akkumuloimaan itseensä ihmisten kärsimykset. Menneisyys ei ole Rafille äänetön, vaan kolkuttaa hänen sydämeensä sitä levoittomammin, mitä itse-pintaisemmin eräät haluavat sen unohtaa.

Kirkko saarnaa »kaiken anteeksiantamusta», mutta juuri kirkolle, mm. Suomen kirkolle Raf ei voi antaa anteeksi sen välitöntä osallisuutta menneisyyden tragedioihin. Luvussa Symposiumi Raf keskustelelee tästä kysymyksestä ystävänsä ja sukulaisensa Fredin kanssa. Fred muistuttaa ns. Karjalan Akateemisesta Seurasta lähtöisin olevista fasistimielisistä pastoreista, jotka aikoivat pystyttää toisinajattelevia varten keskitysleirin Lappiin. Fred on yhtä mieltä Rafin kanssa sanoen: »Ei, heille ei saa koskaan antaa anteeksi, sillä he saarnasivat, levittivät oppiaan tehden rikoksen moraalia vastaan... Suvaitsevuus, joka sietää kaikkea, ei ole enää suvaitsevuutta, vaan välinpitämättömyyttä, heikkoutta, ihmisen rappeutumista...» Raf menee pitemmälle ja näkee saman välinpitämättömyyden kärsivää ihmiskuntaa kohtaan ja kirkon vihamielisessä suhteessa sosialismiin. »Ajattelehan, kuinka monta vuotta kirkoissamme saarnataan sosialismia vastaan, vaikka ainoastaan se voisi pelastaa köyhät ja oikeudettomat ihmiset pahimmilta kärsimyksiltä ja onnettomuuksilta.»

Mutta Raf on porvariperheestä ja hän tuntee kärkevästi ristiriidan yhteiskunnallisen asemansa ja sosialististen ihanteittensa välillä: hänen elämässään oli jotain teennäistä; perheriitojen puuskassa vaimo nimittää häntä snobiksi, »salonki-sosialistiksi». Samoin Fredikin, joka on monessa suhteessa samaa mieltä Rafin kanssa, ei voi ottaa hänen sosialisinaan vakavasti. »Sinä tulit sosialismiin romantista tietä, herrasmiehen, hallitsevan luokkaan kuuluvan ihmisen vertavuotavan omantunnon kautta», hän sanoo Rafille. »Suo anteeksi, Raf, en tahtoisi loukata sinua, mutta sosialisismi on kaunosielun sosialismia.»

Fred ei tule koskaan ymmärtämään yhteiskunnallisia onnettomuuksia niin kärkevästi kuin Raf.

Rafin asenne vetää puoleensa humani-

suudellaan ja demokraattisuudellaan. Se ilmenee usein rajattomana siveellisenä maksimalismina, ongelman kärjistämisenä äärimmillen. Esimerkiksi ollessaan Roomassa ja ihaillessaan kuuluisia taiteen muistomerkkejä Raf ei voi vapautua siitä kiusallisesta ajatuksesta, että miljoonat ihmiset ovat tosiasialla olleet välinpitämättömiä tälle suurelle kulttuurille, ja se on vuosisatoja ollut olemassa ilman heitä, vaikka onkin luotu heidän hiellään ja verellään. Tältä kannalta koko »länsimainen kulttuuri», samoin kuin uskonto vaikuttaa Rafista herjaavalta »ihmisen pettämiseltä». Hän kaipaa »toisenlaista estetiikkaa, nälkäänäkevien ihmisten ja vallankumouksellisten arvojen estetiikkaa». Kun puhutaan »jumalan tahdosta», niin ei kai jumalakaan kaipaa näitä jättimäisiä marmoritemppeleitä, vaan haluaa, että ihmiset helpottaisivat toistensa elämää, Raf miettii tuomiokirkossa.

Romaanin epilogissa on ajatus moraalista osanotosta toisten ihmisten elämään ilmaistu runollisen voimakkaasti. Rafin ulkoilu lasten kanssa kirkkaana aurinkoisena päivänä muuttuu elämän ja riemuitsevan kauneuden apoteosiksi. Kaikkien vastoinkäymistensä, ikävän ja yksinäisyyden jälkeen Raf nautti sanoinkuvaamattomasti yksinkertaisista arkisista asioista, kohtauksistaan ohikulkijoiden kanssa sunnuntaikävelyllä, siitä että voi monta kertaa sanoa heille »hyvää päivää» ja kuulla samanlaisen vastauksen, lempeän suojelevasta ja samalla vakavasta keskustelusta pienen poikansa kanssa, joka nähtyään tuoreen hautakummun hautausmaalla tulee ensi kerran levottomaksi ylivoimaisesta ja käsittämättömästä ihmiselämän ääreillisyydestä. Ja nyt ilon ja valon virrassa alkaa kaikua yhä voimakkaampana murheen teema. Raf katseli silmiä häikäisevää aurinkoa ja ajatteli, että tämän ikuisen ja luultavasti yhtä helteisen auringon alla odottivat viimeistä hetkeään myös fasisien kuolemanleireillä tuhoon tuomitut levottomat lapset, eivätkä he halunneet kuolla, vaan kurottautuivat elämää johti samoin kuin hänen pieni poikansa Jocke. Hänelle, isälle on aurinko suomalaisen kaupungin yllä samanaikaisesti myös »aurinko Auschwitzin yllä» (näin kuuluu epilogin otsikko), ihmiskunnan kohtalo on hänelle jakamaton ja hän tuntee itsensä vastuulliseksi kaikesta mitä maailmassa tapahtuu.

Raf Lindermannin loittoneminen yhä kauemmaksi luokkansa tavanomaisista käsityksistä muodostaakin romaanin sisälön. Mutta mihin se johtaa? Tähän kysy-

mykseen ei romaani anna vastausta, eikä se varmaan ollut tekijän tarkoituksaan. Kysymyshän on ennen kaikkea Raf Lindermannin suhteiden selvittämisestä porvarillisiin luokkiin. Kokonaan toinen tilanne muodostuu silloin, kun eräät vasemmistolaiset kirjallijat ryhtyvät abstraktisten ihanteiden asenteilta arvostelemaan työväen- ja kommunistista liikettä, viehättyen kuvaamaan käytännöllisen taistelun eräitä puolia sikäli kriittisesti, että se johtaa yleisen tarkoituksen vääristelyyn. Tärkeimmäksi heidän »petyneille» sankareilleen muodostuu pettymys kommunismin suhteen, ja se vie heidät kiertämättömästi kompromissiin porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Luonteenomaisena esimerkkinä tästä on Lassi Sinkkosen romaani Sumuruisku (1968).

Kirjassa kerrotaan autokorjaamon työläisistä. Tämä ei ole mikään tavallinen likeyritys Suomessa: korjaamo on erään sosialistisen maan konsessioyritys, ja sen johtava teknikkokunta koostuu kommunisteista. Heidät on kuvattu ideologisessa suhteessa joksikin piintyneeksi voimaksi, joka on kadottanut luokkaluonteisen vallankumouksellisen latauksensa. Hyökkäävä kapinallinen tehtävä on annettu maalari Heinoselle. Tämä väittelee päällystön kanssa, järjestää työläisiä saavutuksen eräitä myönnytyksiä. Heioner kiistää kommunistiselta puolueeltakin sen vallankumouksellisuuden. Itensä Heinosen »vallankumouksellisuus» on sitä laatua, että hän helposti sopeutuu ideologisiin ja moraalisiin kompromisseihin. Romaanin lopussa hän saa ylennyksen virka-asemaansa, hänelle luvataan vieläkin tuntuavampia aineellisia etuisuuksia tulevaisuudessa. »Johdon» kehotuksesta hän jopa liittyy kommunistiseen puolueeseen, mutta taaskin laskelmallisesti eikä suinkaan vakaumustensa vuoksi. Tämän »vallankumouksellisen maksimalismin» todellinen arvo käy selväksi Heinosen keskusteluisa hänen työtoverinsa Alen kanssa.

Alea kiinnostaa kirjallisuus, hän yrittää itekin kirjoittaa, ja he puhuvat paljon elämästä, taiteesta, politiikasta, kommunismita. Ale tunnustaa joskus usko-neensa sokeasti kommunismin, mutta nyt ovat epäilykset alkaneet saada vallan hänessä. Kommunismi hän sanoo, on parantanut miljoonien ihmisten elinoloja, mutta kaikkia ihmisten sisäisiä ongelmia se ei voi ratkaista. Ale arvelee, ettei »kommunismin aate ole vielä tarpeeksi kehitetyntyt», eikä hän näe ympärillään todellisia kommunisteja. Tuntuu kuin hänen aat-teensa kaikessa epämääräisyydessään pyr-

kisi jonnekin huimaaviin korkeuksiin eikä sovi mitenkään yhteen kompromissien kanssa. Mutta siltä vain tuntuu. Tosi asiassa se on kuitenkin arkista relativismia, aatteellista antautumista, valmeutta tunnustaa porvarillinen järjestys »suhteellisesti paremmaksi». Ale päätyy lohduttomaan johtopäätökseen, ettei maan päällä yleensä voi paratiisia olla, että »meidän täytyy valita lähinnä paras yhteiskuntamuoto. Mä valitsin omani tai se valitsi minut, mutta jos ajattelet tätä suomalaista yhteiskuntamuotoa, niin tästä saattaisi kehittyä siedettävä valtio jos ja kun...» Kuten näemme, mitään huimaavaa korkeutta tässä valinnassa ei ole, pikemminkin se on perääntymistä, minkä tavalla tai toisella itse kirjan sankarinkin tunnustavat. Ale valittaa yksinäisyyttään, henkistä ryhdyttömyyttään ja juo kovasti; tapaturma korjaamossa katkaisee traagisesti hänen elämänsä. Heinosta vaivaa kompromissiratkaisunsa jälkeen ilkeä tunne siitä, että on tehnyt kaupat oman untonsa kanssa ja hänen suhteissaan ihmisiin on yhä enemmän kyyneilyä, avointa laskelmallisuutta. Heinonen irtautuu työläispiiristä ja halveksi päällystöä. Jouduttuaan henkiseen eristyksen hän päättää »elää perhettä varten» ja löytää vähäisen lohdutuksen ajatuksesta: »jokainen meistä kärsii ainakin jonkillaista yksinäisyydestä».

Yksinäisyys on useimmiten intellektuellien sairautta, ja kuin Lassi Sinkkosen romaanissa siihen sairastuvat luokastaan erkaantuneet työläiset, niin toisissa intellektuelliromaaneissa sankarit etsivät nimenomaan kosketuksia työväenliikkeeseen pelastuakseen siten heitä kiusaavasta yksinäisyydestä. Näin on esimerkiksi Marja-Leena Mikkolan romaanissa Etsikko (1967), joka on saanut osakseen perin ristiriitaisia lausuntoja.

Tekijä kirjoitti tavallaan väittelyromaanin, jossa iskevät poleemisesti yhteen erilaiset elämänsenteet. Kirja kertoo kahdesta journalistista, miehestä ja naisesta, jotka kohtalo yhdisti väliaikaisesti intiimeillä siteillä kaikesta heidän luonteidensa erilaisuudesta huolimatta. Journalistit Lotta ja Jaska tekevät yhteisen matkan tehdaskaupunkiin, käyvät tuotantolaitoksissa, ovat kanssakäymisissä työläisten kanssa. Lotalle, työväenlehden avustajalle tämä on asiamatka, hänen on kirjoitettava artikkeli työläisnaisten elämästä. Jaskalla ei ole selvää tarkoitusta, Lotta sai hänet tulemaan mukaan »terveyshoidollisista» syistä, sillä Jaska potee juuri intellektuelleille luonteenomaista yksinäisyyden tau-

tia. Hän on kadottamaisillaan ihanteensa ja uskonsa ihmisiin, ja siitä johtuen hänelle ovat äärimmäisen vaikeita kosketukset ihmisiin ja kiinnostus luonnolliseen elämään.

Jaskan ulkoinen menestys vain korostaa hänen sisäistä tyhjyyttään. Lehtimaailmassa hän on tavallaan »aristokraatti», hänellä on nimeä ja vaikutusvaltaa, hän käyttäytyy arvokkaasti ja on ylpeä asemastaan »Irrallisenä vasemmistolaisena», joka toisin kuin Lotta tahtoo olla poliittisten puolueiden ja poliittisten joukkojärjestöjen ulkopuolella. Mutta tämä »irralisuus» samanaikaisesti painaa häntä. Jaskalla on hetkiä, jolloin hän tuntee tuskallista kaihoa ja kanssakäymisen tarvetta. Häntä vetää rahvaan ihmisten puoleen, hän haluaisi tajuta sydämellään heidän tarpeensa ja etunsa, olla tasavertainen heidän kanssaan. Siinä on myös jotain »katumuksellista», hermostunutta pingottuneisuutta. Jaska hakee henkilökohtaista kanssakäymistä heidän kanssaan sivuuttaen kokoukset, puolueohjelmat ja iskulauseet. Hänen »joukkoon sulautumisen» halunsa tulee tydytetyksi varsin kummallisella tavalla: Jaska menee »demokraattisiin» anniskelupaikoihin, halpoihin satamakapakkoihin. Hänelle se ei merkitse tavallista hummausta, vaan pyrkimistä henkiseen yhteisymmärrykseen. Sellaista hän on kokenut myös lehtityössään, jolloin hänet on valannut halu puhua »kadunmiehelle» äärimmäisen yksinkertaisesti ja selvästi. Juomareissut päättyvät aikamoiseen krapulaan, yhteisymmärrystä ei synny, ja jokaisen epäonnistuneen yrityksen jälkeen näyttävät hänen hartiansa vieläkin kumarailemilla ja hänen hymyssään on vieläkin enemmän ironiaa.

Lotta sanoo väitellessään, että Jaskan henkinen väsymys on kuvaavaa nimenomaan »riippumattomille», se on heidän ammattiutautinsa. Eikä se johdu työväsymyksestä, vaan on itse-eristytymisen tulos. Tavatessaan toisensa tällaisia intellektuelleja yhdistää useimmiten pessimismi ja alkoholi, eivätkä yhteiset yhteiskunnalliset tavoitteet. Kun he kuitenkin yrittävät lähestyä työläisiä, heidät voi torjua aivan pintapuolinen sattumanvarainen seikka. Tavattuun työläisten keskuudessa pikkuporvarillisia taipumuksia omaavia ihmisiä, jotka haaveilevat oman liikkeensä avaamisesta, heidät saattaa vallata epätoivo. »Riippumattomien» onnettomuus on Lotan mielestä siinä, että he itse tavalla tai toisella herättävät työläisissä pikkuporvarillisia »keskiluokan» haaveita ja vajoavat sitten tuon tuosta porvarillisuu-

den paljastamishysteriaan uskotellen, ettei joukoissa yleensä ole rehellisiä ja pyyteettömiä ihmisiä. »Kaikki muut on porvareita paitsi te».

Lotan moitteissa on paljon perää. Tällaista epäjohtonmukaisuutta osoittaneet nykyiset vasemmistolaiset ja kulttuuriradikaalit joutuvat helposti äärimmäisyyksiin ja toistavat niitä samoja virheitä, joita esiintyi jo aikaisemmin ja joiden lopputulos oli useinkin traaginen. Suuremista nimistä voidaan mainita Joel Lehtonen, 1900-luvun ensimmäisen kolmannen kirjailija, jota usein nimitetään »pettyneeksi idealistiksi». Lehtonen alkoi kiivaasta kapinasta porvarillisuutta vastaan, ylisti haltioituneena »mielettömän rohkeita» Gorkin varhaistyyppejä, koneenkäyttäjiä Niliä Pikkuporvareissa ja päätyi kaikki käsittävään pessimismiin ja misantropiaan sen synkimmässä ilmaisu muodossa. Lehtonen absolutisoi porvarillisuuden, ulotti sen kaikkiin yhteiskuntaluokkiin, jokaiseen ihmiseen, sikäli kuin tämä ihminen osallistui käytännölliseen elämään eikä ottanut anarkistisen kapinnoitsijan ja kaiken kieltäjän asennetta.

Porvarillisuuden absolutisoiminen on saavuttanut suuren levinneisyyden nykyisten vasemmistolaisten keskuudessa ja samoin kuin Lehtosellakin muuttuu yhä uusiksi jeremiadeiksi ihmisen mitättömyydestä ja voimattomuudesta. Toini Virisalo esimerkiksi vakuuttaa Parnassossa: »Me-elämme neuroottisten naisten ja vallan ja rahanahneitten miesten aikakautta...» Tällaisen yleistyksen jälkeen osoittautuu että »ihminenkin on menettänyt mielenkiintoisuutensa, ei ole enää sankareita. On ihmisen inflaatio. Alastomat apinat tuntevat jo itsensä. Ei, emme me ponnistelemalla pääse mihinkään.»

Juuri tämän takia Marja-Leena Mikko-lan Lotta kehottaa niin itsepintaisesti pettyneitä vasemmistolaisia katsomaan ympärilleen ja näkemään »oikein rehellisiä tavallisia ihmisiä», joiden vallankumoukselliseen voimaan hän uskoo. Mistä niitä on etsittävä? Lotan mielestä ennen kaikkea järjestyneen työväenliikkeen riveistä. Hän kehottaa myös Jaskaan liittymään näihin riveihin. Voidaan valittaa sitä, että Jaskan »tervehtymisprosessi», sen jälkeen kun hän paneutui »käytännölliseen poliittiseen työhön» joukkojen keskuudessa ja hankki itselleen »uusia ystäviä», on romaanin viimeisillä sivuilla kuvattu taiteellisessa suhteessa liian suoraviivaisesti ja pintapuolisesti. Mutta ei voida mitenkään yhtyä niihin romaanin arvostelijoihin, jotka periaatteellisesti torjuvat tällaisen

käänteen romaanihenkilön henkisessä kehityksessä, luonnehtien sen radikalismipettämiseksi, paheksuttavaksi kieltäytymiseksi »intellektuaalisesta riippumattomuudesta» ja jopa »myönnytykseksi uudelle konservatismille». Tällaisia sanontoja käytti esimerkiksi Leo Lindsten ollessaan arvostelussaan sitä mieltä, että »vasemmistolaisille intellektuelleille» on ainoa sopiva vain »riippumaton kriittinen» asenne, mm. työväenliikkeen suhteen voidakseen säilyä »uudelta konservatismilta».

Sanoimme jo, ettei »porvarillisuuden» arvostelu ole läheskään aina tehokasta, ellei sen takana ole yleistä positiivista aatetta, todella vallankumouksellista ohjelmaa. Siitä että »kriittinen radikaali» ja kukoistava porvari tottuivat pian toisiinsa, tekevät toisinaan ivaa itse »riippumattomakin». Jouko Tyyri esimerkiksi kirjoitti Parnassossa (№ 8, 1969): »Radikaali on porvarin hammastikku. Hänen tehtävänsä on kaivella epäkohtia ja tuottaa sopivasti tunnonvaivoja...» Paitsi sitä, että radikaali on vaaraton, hän tekee myös palveluksia porvareille paljastamalla epäkohtia ja estämällä siten liian myrkyisän yhteiskuntaprosessin kehittymistä. Ja käy niin, kuten Tyyri kirjoitti, että »aito radikaali viihtyy vain porvarin seurassa eikä porvari voi enää lukea perinnäistä synnintunnustusta kenenkään muun kuin radikaalin kanssa... Radikaalille maksetaan siis mielensivouksesta, hän palvelee papilliseen tapaan.»

Vasemmistoradikaalien »riippumaton kriittinen» asenne ei kestä elämän koetusta ja on osoittautunut ilmeisen riittämättömäksi vastustamaan menestyksellisesti oikeiston hyökkäystä. Sanomalehdet tiedottavat tämän hyökkäyksen yhä uusista ilmauksista. Kommentaattorit kirjoittavat esimerkiksi »todellisesta kustannusodasta», jonka kulussa on monista kustannusliikkeistä erotettu kymmeniä vasemmistolaisia toimitsijoita. Taantumuksen on onnistunut erottaa monia edistyksettömiä ohjaajia teatterista ja televisiosta, se nosti demagogisen kohun teatterikoulun ympärillä nähdessä siinä vaarallisen vasemmistolaispesäkkeen sellaisten ihmisten kouluttamiseksi, joille on muka »politiikka tärkeämpää kuin taide» ja jotka »eivät kaipaa näyttelijöitä, vaan luokkataistelijoita». Tunnetun edistyksettömiä runoilijan Arvo Turtiaisen ivallinen huomautus on tavallaan vastaus tähän demagogiaan; esiintyessään v. 1968 ylioppilaille hän muistutti oikeiston samanlaisesta taktiikasta sotaa edeltäneinä vuosina: »Kun runoilija nosti punaisen lipun, niin

se oli politiikkaa, kiihotusta. Mutta jos hän nosti sinimustan lipun, niin se oli vain hyvää tarkoittavaa puhdassydämistä isänmaallisuutta ja sellaisena tietysti kaiken epäilyn ulkopuolella etteikö se olisi ollut myös runoutta.»

Oikeiston sensaatiomaisilla teoilla kulttuurin piirissä on harkittu luonne. Ne ovat osa laajempaa poliittista hyökkäystä,

minkä alkavat ymmärtää jo eräät irralliset vasemmistolaisetkin. Kärjistyvän luokkataistelun olosuhteissa lisääntyy Suomessa mielenkiinto marxilaiseen estetiikkaan, voimistuu pyrkimys yhdistää taide työväenliikkeen poliittisiin tehtäviin. Suomessa puhutaan tänään yhä useammin ja määrätietoisemmin »taistelevasta taiteesta», »taistelevasta kirjallisuudesta».

IMATRA

JATKOA SIVULTA 64.

He värjöttivät puolisen tuntia purevassa pakkasessa ennen kuin kapteeni saapui anteeksipyytävänä Marjattaa kohtaan ja kiireisesti Raunoa autoon hoputtaen. Lähtö tapahtui niin äkillisesti, että Marjatta vielä hetken seisoi paikallaan, kun kuorma-auto jo oli kadonnut näkyvistä.

XVIII

Uusi huhu levisi sinä iltana Imatralla. Siitä puhuttiin vain varovaisesti kuiskaten eikä sitä uskallettu kaikille sanoakaan. Mutta se esittäytyi hyvin varmana huhuna ja siihen uskottiin, sillä totta kai tämänkin piti vielä tapahtua: Imatrakin evakuoitaisiin.

Huhun toi Ruuhosille Virran Inkeri, joka äitinsä lähettämänä oli asialla. Mutta Marjatta oli juuri silloin Raunoa saattamassa, ja itkettynyt ja hengästynyt Inkeri tapasi keittiöstä vain keittäjä Ellin.

— Eikä rouvaa mennä herättämään, keittäjä Elli sanoi torjuvasti.— Rouva ei voi hyvin. Häntä ei häiritä.

Inkeri hätääntyi. Hänet oli lähetetty asialle ja nyt ei ollutkaan ketään, jolle hän voisi sen toimittaa. Eikö Marjatta sitten kohta tule kotiin?

— Meni Rauno vänrikin kanssa ulos, keittäjä Elli sanoi.— Eivät selittäneet menojaan. Tuskin Marjatta piankaan tulee.

— Mutta sitten täytyy tää herättää, Inkeri valitti.

— Ei tule kuuloonkaan!

Ruokasaliin johtava ovi kävi ja Liisu ilmestyi tarjottimiseen. Hän laski kantamuksensa tiskipöydälle ja vilkaisi Inkeriin.

— Mikäs tytöllä, kun noin itkettää?

— Kun äiti... äiti lähetti... olisi tärkeää ilmoitettavaa, eikä nyt tää saa herättää?

— Sano sie se tärkeä asia meille, Liisu ehdotti.

— Ei se käy!

— No miksi ettei?

— Kun äiti kielsi. Ei saanut kenellekään muulle kuin tädille tai sitten Marjatalle sanoa.

Nyt alkoi keittäjä Ellinkin uteliaisuus herätä. Hän alkoi suostutella:

— Sano sie meille, niin sittenhän me voidaan päättää, täytyykö rouva herättää.